

CUMHURİYETİN İLK DÖNEM ROMANLARINDA DİN ALGISI*

Ahmet Faruk GÜLER**

Geliş Tarihi: Nisan, 2018

Kabul Tarihi: Mayıs, 2018

Öz

Osmanlı Devleti'nin iki yüz yıllık batılılaşma sürecinin temelinde Batı'dan geri kalmışlık fikri yer almaktadır. Bu düşüncenin arka planında ise yeniliklerin önündeki ilk engel olarak “din” görülmektedir. Toplumsal hayatın içerisinde yozlaşan din algısı, belirli zümrelerin kendi kişisel menfaatleri doğrultusunda hareket etmeleri; batılılaşmanın karşısında dinin karşıt bir konumda yer almasını yahut öyle algılanmasını sağlamıştır. Cumhuriyet, yaklaşık iki yüz yıl süren modernleşme çabalarının nihai noktasıdır. Osmanlı Devleti'nin gerçekleştirmek istediği yeniliklerin yeni bir devlet modeli etrafında şekillenmesidir. Cumhuriyet'in ilk dönem romanlarında (1923-1940) din algısı, gerçekleştirilen inkılaplar ve değişen sosyal ve siyasi hayat karşısında bireyin konumunu göstermesi açısından oldukça önemlidir. Yeni bir devlet, yeni bir düzen ve yeni bir sosyal hayatın insanların iç dünyalarında yarattığı inanç algısındaki yıkımın izleri bu ilk dönem romanlarında belirgin bir şekilde kendisine yer bulmaktadır. Bu çalışma, değişimin hızlı gerçekleştiği bir dönem olan Cumhuriyet'in ilk yıllarında insanların ruh dünyalarında yer alan ikilik ve din algısının göz önüne serilmesi ve toplumsal değişimin arkasında bıraktığı izleri dönemin romanlarında tespit ederek bugünün Türkiye'sindeki yansımalarını göz önüne sermektedir.

Anahtar Sözcükler: Roman, Din Algısı, Batılılaşma, Yozlaşma, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı.

RELIGIOUS PERCEPTION IN THE NOVELS OF EARLY PERIOD OF REPUBLIC

Abstract

On the basis of two hundred years of Westernization process of the Ottoman Empire there is idea of the backwardness from the West. In the background of this idea, “religion” is seen as the first obstacle in front of innovation. Degenerating religious perceive in the social life, certain classes that movemnting for his own personal interest have provided that religion take opposite position against the westernisation or perceived to be so. Republic is the ultimate point of nearly two hundred years of modernization efforts. It is the formation of innovations, that Ottoman Empire wanted to achieve, have taken shape in a new state model around. Religious perception in the early novels of the Republic (1923-1940), is very important in terms of showing the position of the individual in the face of carried out reforms and of changing social and political life. Traces of destruction of religious perception in people's inside world that created by a new government, a new

* Bu çalışma “Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Batılılaşma (1923-1940)” adlı doktora tezinden yararlanılarak şekillendirilmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi; İnönü Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ahmetfarukguler@gmail.com.

layout and a new social life has found place for himself clearly in this early novels. By this study we try to determine duality and the religious perception that located in people's spiritual World in the Republic's first years a period of speed evolutions taking shape and by determining the traces social changes left behind in the period's novel display reflections in today's Turkey.

Keywords: Novel, Religious Perception, Westernization, Degenerate, Turkish Literature of Republic Period.

Giriş

Osmanlı Devleti'nde on sekizinci yüzyılda başlayan reform hareketleri, Cumhuriyetin kuruluşuna kadar ya sekteye uğramış ya da çeşitli engeller karşısında başarıya ulaşamamıştır. Dönemin aydınları, bu başarısızlıkları “din terakkiye manidir” düşüncesiyle açıklamış ve gelişmiş devletlerin aklın aydınlığında, inancı arka plana atarak bu başarıyı yakaladığı tespitinde bulunmuşlardır. Bizdeki değişimin karşısında da din sürekli bir engel olarak algılanmıştır. “Devletin kaybedilme yolundaki gücünün yeniden kazanılması, ıslahat hareketlerinin amacı olunca ve özellikle de 19. yüzyıl boyunca gerçekleştirilen reformlar yoluyla Batının birçok alandaki kurumları Osmanlı Devleti'ne uyarlandığında yaşanan temel sorunlarla Osmanlı Devleti'nin din ekseninde bulunan yönetimi, Batıdan gelen kurumlarla birçok alanda ters düşmüştür.” (Özer, 2005: 21) Bu durum sadece yönetsel alanda değil hayatın içerisinde de var olan bir durumdur. Nitekim “Din, 19. yüzyıla kadarki Osmanlı yaşamının en temel yaşama referansları arasındadır. Perspektifini İslam'ın getirdiği bakış açısına göre düzenleyen toplumun, gündelik hayatından devlet yönetimine, hukukundan insan ilişkilerine kadar geniş bir hayat yelpazesini, dinin koyduğu kurallar belirlemiştir.” (Namlı, 2010: 266) Dinî hayatın sosyal hayatın nizamında temel etken olması idari kurumların şekillenmesinde de esas teşkil etmiştir.

Batının dinden uzak yapısının neticesinde ortaya çıkan kurumlar, Osmanlıya uyarlandığında temel problem bu kurumların din ile çatışmasıyla başlamıştır. Bu durumun temelinde “çağdaş Batı'nın kültür ve medeniyetine temel (altyapı) teşkil eden varlık ve bilgi anlayışı ile değerler sistemi İslam'inkine ters düşmektedir. Bunun tabii bir sonucu olarak Batının dünya görüşü, insan ve kâinat anlayışı, sistem ve düzenleri –genel manada- İslam'a aykırıdır. İslam'ın meşru gördüğü, mensupları teşvik ettiği çağdaşlaşma, ‘insanlığa alternatif kültür ve medeniyet, dünya görüşü ve düzeni sunmaktır. Yalnız akla değil, aynı zamanda vahye dayalı olan bu kültür ve medeniyeti koruyabilmek ve insanlığa sunabilmek için gerekli bulunan bilim, güç ve teknolojiye sahip olmaktır.’ Bu manada çağdaşlaşmayan Müslümanlar geride kalırlar ve kalmışlardır.” (Karaman, 1995: 6) düşüncesi bulunmaktadır. Nitekim Cumhuriyet ile Batılılaşma adına Batının aklî yapısı ön plana çıkarılmış, köklü değişimler inkılaplar aracılığıyla gerçekleştirilmiş ve Hilafetin kaldırılması, tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla dinin hurafeleşen yapısına son verilmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün: "Türk Milleti daha dindar olmalıdır diyorum. Bu bid'at ve hurafelerden arınmış olarak daha dindar olmalıdır, diyorum"(Şengül, 2008: 74) sözleriyle dile getirdiği anlayış da, dinin gelişime karşı bir yapısının olmaması, aksine hurafe ve bid'atlerin zamanla dinî öğeler gibi algılanması sonrası böyle bir sonucun ortaya çıktığı gerçeğidir.

Yüzlerce yıldır süregelen dinin Osmanlı siyasî ve sosyal hayatındaki etkinliği bir çırpıda sökülüp atılacak bir unsur değildir. Nitekim Cumhuriyet ideolojisi de bunun farkındalığında inkılâpları gerçekleştirirken aynı zamanda bir toplumsal dönüşüm projesi başlatmıştır. Cumhuriyetin ilk dönem romanları olarak değerlendirdiğimiz 1923-40 yılları arasında eser kaleme alan yazarlar, sosyal hayata dair unsurları kullanırken dinî unsurların insanların yaşamına nasıl yansıdığını ve Cumhuriyet öncesi ve sonrasında nasıl bir bakış açısıyla algılandığını genel olarak göz önüne sermişlerdir. Çalışmada Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Reşat Nuri Güntekin, Hüseyin Rahmi Gürpınar ve Sabahattin Ali'nin eserlerinden hareketle din olgusunun roman dünyasında görünümü değerlendirilmektedir.

Din Algısının Roman Dünyasına Yansımaları

Cumhuriyetin ilk dönem romanlarında (1923-1940) yaşanan sosyal hayatın realist bir gözlem ile metin dünyasına aktarıldığını yazarların eserlerinde görebilmek mümkündür. Cumhuriyetin ilk yıllarına da tanıklık eden yazarlar, sosyal hayatın içerisinde yozlaşan değerlerin din merkezli bir bakış açısıyla insanlar üzerinde ciddi tesirlerinin bulunduğunu gözlemlemişlerdir.

Halide Edip Adıvar'ın *Vurun Kahpeye* romanında da olduğu üzere özellikle kadının sosyal konumundaki farklılaşmasıyla dinde yozlaşma algısı gündeme getirilir.

"Fettah Efendi birdenbire kısık sesinin en ateşli ve gayzlı kuvvetiyle bağıryordu: Görüyor musunuz? Erkeklerin içinde yüzü gözü açık namahremler Müslümanlar'ın kalbini fesata vermek için şarkı söyleyerek dolaşıyorlar. Bunlar, bunlar mel'undur, bunların eline çocuklarınızı teslim etmeyiniz, eğer bir gün yalnız içimize Yunan girdiğini değil, başımıza taş yağdığını görmek istemiyorsanız, bu karıların üstleri başlarıyla beraber kendilerini de parçalayınız, yoksa Cenab-ı Hakk'ın bütün gazapları üzerimizden eksik olmayacaktır." (Adıvar, 1999: 13)

Kadınların sosyal hayat içerisinde var olması sonrası 'din elden gidiyor!' bağırlarıyla insanları galeyana getiren Hoca tipine romanlarımızda sıkça rastlanmaktadır. Osmanlı'da dinî eğitimin devletin son dönemlerine kadar etkin olması ve içten içe dinî sistemin çürümüş bireyleri olarak yeniliklere toplumu kapatan kişiler olarak bu din görevlilerini hayatın her alanında görmek mümkündür.

“– Adın ne? –İsmail, –Okula gidiyor musun? Yarı öfke, yarı hayret ile omuzlarını kaldırıyor: Ne okulu Be. Ben okula gideyim de burada işe kim baksın? Hem bu köyde okul yok. Dee imamın evinde okurlar” (Adıvar, 1999: 34)

Özellikle taşrada eğitimin imamların eliyle gerçekleşmesi ve müspet ilimlerin öğretiminde eksik kalınması Batılılaşma çabalarının halka inme noktasında sıkıntılı bir sürecin yaşanmasına sebep olmuştur.

“Evvelce gördüğümüz gibi, Tanzimat’ta “geri kaldık” teşhisine varıldığında “Batı neden ilerledi? Biz neden geri kaldık” sorusuna o zaman verilmeyen cevap Abdülhamit döneminde “din” nedeni gösterilerek verilmişti.” (Berkes, 2007: 144) Dinin, Batılılaşma karşısında bir değer olarak yer aldığı düşüncesi Niyazi Berkes’in ifade ettiği üzere Abdülhamit döneminde belirgin bir şekilde gün ışığına çıkmış ve azalarak günümüze kadar gelmiştir. Bugün 21.yüzyılda Türkiye Cumhuriyeti Devletinde yaşanan sorunların temelini Osmanlının son dönemlerinde aramak doğru bir tespit olacaktır.

“Batıcıların, ‘din terakkiye manidir.’ Görüşlerine karşılık, İslâmcılar, İslam’ın ‘manii terakki’ olmadığı görüşünden hareketle önce, maruz kalınan yenilgilerin, devletin içinde bulunduğu geri kalmışlığın sebeplerinin İslâm olmadığının altını çizmeye çalışmaktadırlar. Ardından, Batılılaşmadan ne anladıklarını ve Batı’dan ne alınması gerektiğini ortaya koymaktadırlar” (Şengül, 2008: 77). Batılılaşma taraftarlarının bu hücumları karşısında İslamcı görüş savunma konumuna geçerek geçmişin başarılarla dolu günlerine atıf yaparak geri kalmışlığın sebeplerinin din olmadığı düşüncesini ifade etmişlerdir. Ancak onların bu söylemleri, dini çıkar amaçlı bir sömürü düzeni olarak kullanan kötü niyetli insanların toplum içerisinde belirgin bir şekilde boy göstermeleri, İslamcıların yukarıda belirttiğimiz savunmalarını silikleştirmiştir.

“Sakin bu zat, işsiz kalmış müderrislerimizden biri olmasın? Geçim derdi insana her şeyi göze aldırır. Asri, ciddi fenlerin para etmediği bir memlekette, çok derin ulemamız, lazım oldu diye batıl ilimlere dönerlerse şaşılmaz. Geçenlerde, bunlardan biri gazetelerde neşrelediği makalelerinde metafiziğin derinliklerinde birkaç kulaç atarak birkaç sene evvel güldüğü fikirlere şimdi gayet ateşli taraftar görünüyor. Son zamanlarda hiçbir ülkenin ilim ve marifet pazarlarında görülmedik iri cevherler yumurtluyordu. Zaten değerli değersiz ortaya saçılan sayfalara kimsenin metelik verdiği yok. Kitaplarınızı kandil gecelerinin sebil suları gibi bedava dağıtsanız okuyan yok.” (Gürpınar, 2003: 73)

Hüseyin Rahmi’nin romanında da görüldüğü üzere batılılaşma doğrultusunda ülkede yaşanan değişime ayak uydurma çabası içine giren din istismarcıları, yönetimin değişmesiyle

çıkar ilişkisi sağlayacakları yeni hayat düzenine adaptasyonu ivedilikle sağlamışlardır. Anı bir değişimle daha önce reddettikleri yenilikleri artık savunmaya başlamışlardır. Kılık-kıyafet, söylem değişse de zihniyet aynı kalmıştır.

Türk toplumunun yaşadığı değişim süreci Cumhuriyet ile birlikte keskin çizgilerle ayrılınca, halkın bu değişimi sindirmesi kolay olmamıştır. Cumhuriyet öncesinde menfaatperest birtakım gruplar dinî öğeleri o dönemin şartlarına kendi çıkarları doğrultusunda kullanırken değişen yönetim anlayışı sonrası bu değişime ayak uydurarak, zihniyet aynı kalmak koşuluyla şekli bir farklılaşma göstermişlerdir.

Tüm bu zikredilenlerin yanı sıra Batılılaşma çabası içinde Batının maddeci anlayışı ile dini reddedip aklı ön plana alan düşünce sistemi, ülke aydınlarına da sirayet etmiştir. Bu doğrultuda dinî değerlerden uzak, ateizme varacak ölçüde inançsız bireyleri roman dünyasında görmek mümkündür.

“Onu kayınbabasından en çok ayıran nokta “din” konusudur. İhtiyar, kendi pek “muktekit” olmamakla birlikte dini çok gerekli sayan kuşaktandır. Damadı tersine “din” tümüyle kalkmayınca dünyanın medenileşmeyeceğine inanmıştır. O, on dokuzuncu yüzyıl sonlarında açıkça kurulmuş görülen materyalist felsefesinin ürünüdür. Akıl ve mantık sahibi insan dünyaya egemendir. Tevfik Fikret’in, insanın akılla dünyayı cennet yapacağını söyleyen mısraı, onun hayat düsturudur.” (Adivar, 1993: 43)

Kuşaklar arasındaki farklılaşmalardan bir tanesi de din ve inanç karşıtlıklarıdır. Eskilerin geleneksel inanç sistemine bağlı yapısı karşısında, genç neslin dinden uzak yapısı, çatışma unsuru olarak romanların iç dünyasında karşımıza çıkmaktadır. Modernleşmeyi âdeta inançsızlaşma olarak algılayan yeni nesil, hurafelerle bozulan dinî yapıyı tamamen reddederek Batılılaşacaklarına inanmaktadır.

“Mükerrem de benim gibi ate’dir. Şu farkla ki ben, aşağı yukarı kendimi bildim bileli öyleyim. Hemen hiç din terbiyesi görmedim. İlk gençliğimde dünya benim için öyle doluydu ki, gökyüzünde bir başka hayat düşünmek ihtiyacını duymadım, tabii bir zaruret gibi gördüm.

Mükerrem, çocukken kuvvetli bir din terbiyesi almıştır. Sonra, on beşle yirmi arasında onda bir şüphe hastalığı başlamış; isyanlar, gözyaşları içinde senelerce devam eden bu hastalığı hiçbir şey durduramamış; neticede çocukluğunun muhteşem masalı kat kat gökleri, cennet, cehennemleri, melek ve peygamberleriyle çöküp gitmiştir. Bizim neslin birçok çocuklarının müşterek hikâyesi...” (Güntekin, 2010: 46)

Niyazi Berkes de Batılılaşmayı anlatırken dinin olumsuz etki oluşturduğunu ifade ederek bu sürecin dinin göz ardı edilmesiyle gerçekleştirilmesinin bir zorunluluk olduğunu ifade

etmektedir. “Hiçbir toplum din aydınlanmasıyla kalkınmış değildir. Din aydınlanması denecek bir şey olduğu zaman da bu, toplumda kalkınmayı başlatmış değil, başlamış bir kalkınmanın sonucu olmuştur. Bazı kereler de bu kalkınmayı geciktirmiş, hatta kösteklemiştir.” (Berkes, 2007: 146)

Berkes’in bu düşüncesine örnek teşkil edecek anlayışı Yakup Kadri’nin *Ankara* adlı romanında görmek mümkündür. Romanda yenileşme taraftarı olan Cumhuriyetin ilk kurucularının sonraki süreçte dini istismar eden insanlarla mücadelesinin zorunlu olduğu dile getirilmektedir.

“Sarıklılar, hendekten çıkıp onlara doğru geliyorlar. Murat Bey, ümitsiz bir tavırla: “Eyyvah, yakalandık;” dedi. “Artık, Meclis’te dillerinden çekmeyeceğim kalmayacaktır.”

Ve sesini daha ziyade yavaşlatarak mırıldandı: “Hanımefendi, bunlar, bizim Meclisin en koyu mutaassıplarındandır. İntihap dairelerinde [seçim bölgelerinde] de öyle bir nüfuzları vardır ki, kimse ses çıkaramıyor, adeta herkese terör yapıyorlar.”

Binbaşı Hakkı Bey, hiç İstifini bozmadı: “Kara terör, kara terör,” diye söylendi. “Bizim düşmanımız yalnız Avrupa değil, bunlar da... Bir gün bunlarla da çarpışmak lazım gelecek...” (Karaosmanoğlu, 2007: 42)

Yakup Kadri’nin *Yaban* adlı romanında da benzer bir çatışmanın var olduğunu görmekteyiz. Şeyh Yusuf karakteri ile Ahmet Celal’in çatışması bu noktada halkın nasıl bir yapı içerisinde olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Çünkü Şeyh Yusuf bozulan inanç sisteminin bir temsilcisidir ve Ahmet Celal gibi entelektüel bir insanın halka nüfuz edebilmesine engel teşkil etmektedir.

“Peki, bu adamın şimdiye kadar size ne iyilikleri dokundu? –Çok, beyim. Fakat bu iyiliklerin bir tanesini saymadan, yalnız, esrarlı bir tavırla başını sallıyor. –Yalnız muhtarın karısını iyi edemedi. – Ya Salih Ağa’nın oğlunun kamburunu düzeltebildi mi? ----- -Ya Bekir Çavuş’un kızı Zehra’nın gözlerini açabildi mi? ----- -Ya meczup Memiş’in aklını başına getirebildi mi?” (Karaosmanoğlu, 2008: 63–64)

Şeyhlerin, Türk tarihinde var olan Veli tipinin manevi gücünü kullanma özelliğini bir araç olarak uygulamaları söz konusudur. Fakat bu manevi güçten yoksun oldukları için sadece halkı kullanma noktasında etkinliklerini kaybetmeme isteklerinin bir sonucu olarak dini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaktadırlar. Buna mukabil aydın kesimin akli ön plana çıkaran yapısı maddi dünya ile manevi dünyanın çatışmasına sebebiyet vermiştir. Bu noktada “Aydın tipi manevi güce dayanması bakımından eski veli tipinin devamı sayılabilir. Veli tipinin his ve hayale dayanmasına karşılık, aydın tipi akıldan kuvvet alır.” (Kaplan, 1996: 168) Akıl ile kalbi

birleştirmek nihaî hedeftir. *Yaban* romanında şeyh, maneviyatı kullanarak halk üzerinde nüfuz sahibi olmakta; karşısına çıkan Ahmet Celal ise akli ön plana çıkararak yapıyla modern anlayışı temsil etmektedir. Bu ikisinin mücadelesinden *Yaban* romanında Ahmet Celal yenik çıkacaktır. Çünkü bozulan inanç sistemi, halkın hurafelere bağlı din anlayışı geliştirmesine sebep olmuş ve halktan kopuk Türk aydını kendi insanına etki edememiştir.

Reşat Nuri Güntekin, *Yeşil Gece* adlı eserinde bozulan inanç sisteminin sosyal hayat içindeki konumunu anlatarak eserin kahramanı olan Şahin Efendi şahsında Cumhuriyet öncesi ve sonrasının eleştirisini yapmaktadır. Bu eleştiriler sadece 1908–1924 yılları arasındaki dönem değil aynı zamanda günümüze kadar uzanan bir yapıyı anlatmaktadır. “Eserde eskimiş orta çağcı sistemin özünü bilen, onun mantık merkezini yok edip yapısını bozduktan sonra yerine akılcılığı koymak isteyen Şahin Efendi’nin trajik tecrübesinde, modernizme ve akılcılığa dayalı yeni sistemin oluşturulmasının zorlukları vurgulanmaktadır. Reşat Nuri toplumda gerici güçlerle baş etmenin zorluğunu ve şartlarını vurgulamakta, Şahin Efendi’nin gerçekten kopuk idealizminin trajik sonunu göstermektedir. Eğer yepyeni, modern bir Türkiye yaratılacaksa, bu misyonu gerçekleştirecek akılcı, gerçekçi modern ve tarih bilincine sahip dimağların eğitimi öncelikle ele alınmalı ve bu zihniyet yaygınlaştırılmalıdır. Yazar, bu yeniden yapılandırıcı tarih anlayışında, başarısızlığın sebeplerine dikkati çekerken, başarının zamana muhtaç olduğunu önemle ifade etmektedir. Yazar Şahin Efendi’nin trajik tecrübesini onun gerçekten kopuk idealizmine dayarken, yeni nesillerin onun sahip olduğu tarih bilincine sahip, gerçekçi bir eğitimden geçmelerini devrimciliğin esası olarak görmekte ve bunun zamanla gerçekleşeceğine olan umudunu kaybetmemektedir.”(Kantarcıoğlu, 2008: 289)

Şahin Efendi, medresede yetişmiş ve bununla birlikte yenileşmenin ateşli savunucusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Reşat Nuri, Şahin Efendi’nin şahsında Cumhuriyetin önde gelen aydınlarında gördüğü tarih bilinci eksikliğini ifade ederek nasıl bir yöntemin uygulanabileceği hususunda fikirlerini esere yansıtmıştır. Nitekim bu eksiklik, günümüze kadar uzanan Batılılaşma probleminin temelini teşkil etmiştir. Yakın geçmişle daha yeni yeni 21.yüzyıl başlarında yüzleşmeye çalışan Türk insanının problematiğini yazar, o dönemde sezgileriyle ön görmüş ve eserine yansıtmıştır. Açıkçası “Reşat Nuri, yazılanların aksine İslamiyet’e ve teorik olarak medrese sistemine karşı olmamış, aksine bu kurumların, her şeyde olduğu gibi, uygulamada yozlaştığını ve ıslahının mümkün olmadığını vurgulamak istemiştir.” (Kantarcıoğlu, 2008: 287) Bir toplumu bir arada tutan temel unsurlar; din, dil ve ırk birlikteliğidir. Türk toplumu için de özellikle dinî unsurlar, yüzlerce yıllık yapının getirdiği kalıplaşmış yapılara bürünmüştür. Sosyal hayata yansıyan ve geleneğin içerisine yerleşen dinî değerler, özellikle Osmanlı’nın son dönemlerinde bozulmanın temel noktası olmuştur. Reşat

Nuri de bu bozulmanın iç dünyasına *Yeşil Gece* romanıyla nüfuz ederek olanı ve olması gerekenin ipuçlarını vermektedir.

“*Taassubun, cehaletin neticesi olan sefalet ve felaket o mahallede pek açıktan açığa kendini gösteremezdi; vakti ve hali yerinde bazı insanların fenalığı, terbiyesizliği gibi az çok perde arkasında gizlenirdi. Hastalığın oralarda daha güç zapt edilen, daha başka şekiller altında beliren alametleri vardı. (...)*

Bunlar, hep meteliksizliğin, hep memleketi asırlardan beri karanlığa ve kana boğan yeşil gecenin eserleri. Bu dertlere müspet bilgidен gayri çare olamaz, diyordu.” (Güntekin, 2011: 52-53)

Cumhuriyet idaresi hiçbir zaman dinin karşısında yer almamıştır. Sadece Batılılaşma maceramızda sosyal yapının çürümüş kurumlarına, hastalıklı kollarına neşter atmaktan çekinmemiş ve sağlıklı bir biçimde modernleşmenin gerçekleşmesi için de gerekli adımları atmıştır. “Reşat Nuri Güntekin, *Yeşil Gece*’de tutarlı bir demokratik devrim mesajı geliştiriyor. Demokrasiye en büyük engeli de Anadolu eşrafının çıkarlarıyla bütünleşmiş dinci ve Türkçü ideolojilerde görüyor. Şeri kanunun ilga edildiği bir yılda *Yeşil Gece*’yi kaleme alan yazarın, dine karşı değil, fakat dinin ilkel biçimlerine ve din istismarına karşı savaşması ve bu kavgaya öncelik vermesi doğaldı.” (Timur, 2002: 85) Çözüm olarak sunulan yegâne husus ise müspet bilgidен başkası değildir.

Sabahattin Ali, *Kuyucaklı Yusuf* adlı eserinde, dinî değerlerin kendi içinde ve halk nezdinde bir gelenek hâline geldiğini ifade etmektedir. Dinin, olması gereken vazifesini tam anlamıyla yerine getiremediği gerçeğini satır aralarında okumak mümkündür.

“*Yusuf’un camiyle, namazla, din ve imamla pek alışverişi yoktu. Hele babası, Şahinde’nin tabiriyle “kızıl gâvur”du. Fakat minareden kopup bütün o meydanlardaki insanların yüreklerine bir kanca gibi takılan bu feryat onu kendinden geçirdi. Bu sesle dinin bir alakası yoktu. Böyle olmasa Sarı Hafız da, pek dini bütün olmadığını bildiği ve camide ancak bayramdan bayrama gördüğü Salâhattin Bey için, bu kadar candan haykıramazdı. Burada Allah filan da yoktu; ölen bir insana, ölümü bütün dehşetiyle duyan bir insanın hitabı vardı.”* (Ali, 2010: 161)

Sabahattin Ali’nin, romanlarındaki kahramanlar, değerler sistemi açısından bir boşluk içindedirler. Bu durum daha çok Doğu-Batı çatışması içerisinde arada kalan Türk insanının yaşadığı bir boşluktur. Nitekim Ramazan Korkmaz da *Sabahattin Ali – İnsan ve Eser* adlı eserinde Sabahattin Ali’nin kahramanları hakkında şu ifadeleri kullanmaktadır:

Kahramanların böylesine ‘hiç’lik zehabına kapılmaları, meşhur Adem Kasidesi şairi Akif Paşa’yı hatırlatır. Akif Paşa, gerileme sürecine girmiş Osmanlı toplumunun kültür değerleri ile teknolojik bakımdan büyük bir üstünlük sağlamış olan Batı kültür değerleri arasındaki çatışmayı ruhunda hisseden, yaşayan bir Osmanlı aydınıdır. Bu yüzden ‘hiçlik’ kavramı, Türk Edebiyatında ilk defa onun şahsında felsefî bir derinlik kazanmıştır. Sabahattin Ali’nin romanlarında ise, bu çatışmanın hâlâ devam ettiğini ve bu kültür ikiliğinin hayatın bütün safhalarını kapsayan bir dejenerasyona sebep olduğunu görmekteyiz. Böylesine, hayatı anlamlı kılan bir takım yüksek değerlerin kaybolduğu bir ortamda yetişen insanların, kendilerini ‘boşlukta’ hissetmeleri pek tabiidir (Korkmaz, 1997: 263).

Arayış, çatışma ve yozlaşma ekseninde roman kahramanlarının trajik öyküsü genel olarak dönem romanlarının arka planında varlığını yoğun bir şekilde devam ettirmektedir.

Sonuç

İncelemiş olduğumuz romanlarda, Cumhuriyetin kuruluş döneminin öncesi anlatılırken dinî öğelerin olumsuzlandığı görülmektedir. Batılılaşma karşıtı olarak görülen inanç sistemi, hurafelerle bozulan yapısıyla ön plandadır. Ayrıca dinin gelişmeye karşı olduğu düşüncesi de eklenince bu durum daha somut olarak göze çarpmaktadır.

Hocaların, medreselerin Osmanlı’nın geleneksel yaşam tarzını sürdüren ve sürdürmek isteyen anlayışı karşısında, toplumun bir mücadele içine girmesi zaten kaçınılmazdır. Romanlarda da ahlâkî açıdan çökmüş bu hoca tiplerine sıklıkla yer verilmiştir. Ayrıca, batıl değerleri benimseyen aydınlar da materyalist düşünce sistemi gereğince aklın ön plana çıkarılıp dinin reddedilmesi; inançsız, değersiz bireyleri ortaya çıkarmıştır ki; bu durum ve insanlar da sıklıkla eleştirilmiştir.

Bu dönemin savunulan görüşü hurafelerden arındırılmış bir din anlayışıyla Batılılaşabileceği düşüncesidir. Nitekim Atatürk’ün gerçekleştirmiş olduğu devrimlerde de aynı görüş ve düşüncenin yer aldığını görmek mümkündür. Günümüzde hâlâ inanç sistemi sosyal ve siyasî hayat içinde sorgulanmaktaysa bunun temelini Cumhuriyetin kuruluş döneminde aramak gerekmektedir. Dönem romanları doğru değerlendirildiği takdirde yarınlarmıza da ışık tutmak mümkün olacaktır.

Kaynaklar

- ADIVAR, H. E. (1999), *Vurun Kahpeye*, (Yayına Hazırlayanlar: Mehmet Kalpaklı, Gülbün Türkgeldi), İstanbul: Özgür Yayınları.
- ADIVAR, H. E. (1993), *Tatarcık*. İstanbul: Atlas Kitabevi.
- ALİ, S (2010). *Kuyucaklı Yusuf* (Kitap Editörü: Ayfer Tunç). İstanbul:Yapı Kredi Yayınları.

- BERKES, N. (2007). *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- GÜLER, A. F. (2011). *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Batılılaşma (1923-1940)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst., Elazığ
- GÜNTEKİN, R. N. (2010), *Gökyüzü*, (Danışman: M. Fatih Kanter), İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- GÜNTEKİN, R. N. (2011), *Yeşil Gece*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- GÜRPINAR, H. R. (2003). *Evlere Şenlik Kaynanam Nasıl Kudurdu?*, (Günümüz Türkçesi: Kemal Bek). İstanbul: Özgür Yayınları.
- KARAOŞMANOĞLU, Y. K. (2008). *Yaban*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- KARAOŞMANOĞLU, Y. K. (2007). *Ankara*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- KANTARCIOĞLU, S. (2008). *Yakınçağ Tarihimizde Roman (1908-1960)*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- KAPLAN, M. (1996). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri*. İstanbul: Dergah Yay.
- KARAMAN, H. (1995). “Kimliğimizin İki Unsuru ve Çağdaşlık”, *İzlenim Dergisi*, S. 27, s. 5-6.
- KORKMAZ, R. (1997). *Sabahattin Ali İnsan ve Eser*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- NAMLI, T. (2010). *Tanzimat Devri Türk Romanında Sosyal Tenkit*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ
- ÖZER, İ. (2005). *Avrupa Yolunda Batılılaşma ya da Batılılaşma İst.'da Sosyal Değişimler*. İstanbul: Truva Yayınları.
- ŞENGÜL, Ü. (2008). *Batılılaşma (Tenkit ve Tahlil)*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- TİMUR, T. (2002). *Osmanlı Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*. Ankara: İmge Kitabevi.